

O USTALENIU BEZSKUTECZNOŚCI UZNANIA OJCOSTWA

Dr Grzegorz Wołak – KUL STALOWA WOLA

Ur. 10.02.1975r. w Nisku. W I. 1994 - 1999 studia dziennie z prawa UMCS w Lublinie. Praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. M. Nazara nt: „Forma czynności prawnej”. W I. 1999 – 2002 aplikacja sądowa w Sądzie Okręgowym w Tarnobrzegu następnie sędzia Sądu Rejonowego w Tarnobrzegu. W I. 2007-2009 przewodniczący Wydziału VIII Grodzkiego. Od 1.03.2011r., sędzia w Sądzie Rejonowym w Stalowej Woli. Od r. 2008. pracownik WZPiNoG KUL w Stalowej Woli. Obecnie asystent w Katedrze Prawa Prywatnego W 2011 doktorat nt. „Forma pisemna oświadczenia woli w kodeksie spółek handlowych”. Zainteresowania prawnicze: prawo cywilne, w tym prawo handlowe. Autor kilkudziesięciu artykułów z zakresu prawa cywilnego.

WSTĘP

Uznanie ojcostwa jest jednym z trzech, przewidzianych w polskim prawie rodzinnym, sposobów ustalenia ojcostwa. Po myśli wszak art. 72§1 kro¹, jeżeli nie zachodzi domniemanie, że ojcem dziecka jest mąż jego matki, albo gdy domniemanie takie zostało obalone², ustalenie ojcostwa może nastąpić albo przez uznanie ojcostwa albo na mocy orzeczenia sądu.

Nowelizacja kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, która weszła w życie 13 czerwca 2009 r.³, a której celem było dostosowanie unormowań Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego dotyczących stosunków między rodzicami i dziećmi do zmienionego, zwłaszcza w ostatnim piętnastolecu, społecznego i prawnego

kontekstu stosowania przepisów kodeksowych, spośród instytucji odnoszących się do ojcostwa, w największym stopniu zmodyfikowała uznanie dziecka. Przede wszystkim pojęcie „uznanie dziecka” zastąpiła ona pojęciem „uznanie ojcostwa”. Ponadto jedynymi przepisami odnoszącymi się do tej materii jurystycznej utrzymanymi w mocy zostały art. 72§1 i art. 75 kr⁴. Dokonała też ona istotnej zmiany w zakresie wzruszenia złożonego przez mężczyznę oświadczenia o uznaniu się ojcem danego dziecka. Niektórym aspektem tej właśnie problematyki poświęcony będzie niniejszy artykuł.

1. UZNANIE OJCOSTWA

Przepisy odnoszące się do uznania ojcostwa zawarte są w art. 73-83

¹ Szerzej Ustawa z 25.02.1964r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz. U. Nr 9, poz. 59, ze zmian., cyt. dalej jako kro. Podanie w artykule przepisu prawnego, bez odesłania do aktu prawnego, z którego on pochodzi oznacza, że jest to przepis kodeksu rodzinnego i opiekuńczego.

² Służy temu proces o zaprzeczenie ojcostwa.

³ Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw - Dz. U. Nr 220, poz. 1431.

⁴ Zob. E. Ołędzka, Ustalenie pochodzenia dziecka w świetle zmiany KRO z 6.11.2008r., MoP 2011, nr 22, s. 1218.

kro. Wskażmy poniżej tylko niektóre z nich relewantne z punktu widzenia przedmiotu niniejszego artykułu. I tak zgodnie z art. 73 § 1 uznanie ojcostwa następuje, *gdy mężczyzna, od którego dziecko pochodzi, oświadczy przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego, że jest ojcem dziecka, a matka dziecka potwierdzi jednocześnie albo w ciągu trzech miesięcy od dnia oświadczenia mężczyzny, że ojcem dziecka jest ten mężczyzna.*

Uznanie ojcostwa może nastąpić także przed sądem opiekuńczym, a za granicą również przed polskim konsulem lub osobą wyznaczoną do wykonywania funkcji konsula, jeżeli uznanie dotyczy dziecka, którego oboje rodzice albo jedno z nich są obywatelami polskimi (§ art. 73 zd. 1).

Art. 78 § 1 stanowi zaś, że mężczyzna, który uznał ojcostwo, może wytoczyć powództwo o ustalenie bezskuteczności uznania w terminie sześciu miesięcy od dnia, w którym dowiedział się, że dziecko od niego nie pochodzi. W razie uznania ojcostwa przed urodzeniem się dziecka już poczętego bieg tego terminu nie może rozpocząć się przed urodzeniem się dziecka.

Przepisy o ustaleniu bezskuteczności uznania ojcostwa stosuje się odpowiednio do matki dziecka, która potwierdziła ojcostwo (art. 79).

Przepis art. 81 § 1 stanowi z kolei, że dziecko może żądać ustalenia bezskuteczności uznania ojcostwa, *jeżeli uznający mężczyzna nie jest jego ojcem.* Z żądaniem tym dziecko może wystąpić po dojrzeniu do pełnoletności, nie później jednak niż w ciągu trzech lat od jej osiągnięcia (§2).

Z uwagi na ramy artykułu, w dalszej jego części skoncentrować chcę się nade wszystko nad sytuacją, gdy mężczyzna, który uznał ojcostwo chce je prawnie wzruszyć.

W doktrynie trafnie podnosi się, iż z tego, że zgodnie z art. 78 i nast. wzruszenie czynności prawnej uznania ojcostwa przez mężczyznę może nastąpić w zasadzie tylko na skutek powództwa o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa wynika w szczególności, iż:

- 1) ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa nie może nastąpić w drodze pozasądowego oświadczenia zawierającego uchylenie się od skutków oświadczenia woli o uznaniu ojcostwa albo o potwierdzeniu uznania,
- 2) ustalenia bezskuteczności uznania ojcostwa nie można dokonać w trybie ugody sądowej,
- 3) ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa nie może nastąpić na skutek zarzutu postawionego w innej sprawie albo ustaleń w uzasadnieniu zapadłego w takiej sprawie wyroku,
- 4) do ustalenia bezskuteczności uznania ojcostwa właściwy jest wyłącznie tryb postępowania procesowego⁵.

Warto wskazać też w tym miejscu, że celem procesu o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa jest, inaczej niż poprzednio procesu o unieważnienie uznania dziecka, wykazanie w każdym wypadku - a więc niezależnie od tego, kto wytacza powództwo (mężczyzna, który uznał ojcostwo; matka dziecka, samo dziecko po podejściu do pełnoletności, czy wreszcie prokurator) - że dziecko nie pochodzi od mężczyzny, który dokonał uznania ojcostwa. Ciężar udowodnienia tej okoliczności zgodnie

⁵ Zob. K. Pietrzykowski, [w:] Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, pod red. K. Pietrzykowskiego, Warszawa 2010, System Informacji Prawnej Legalis.

z ogólną zasadą *ei incumbit probatio qui dicit non qui negat* (art. 6 kc) spoczywa na powodzie, jako stronie inicjującej proces (*nemo iudex sine actore*). Szczególne znaczenie mają w takim procesie dowody biologiczne, zwłaszcza dowód z badania DNA, pozwalający na, w zasadzie pewne, ustalenie pochodzenia dziecka od rodziców.

2. MOTYWY NOWELIZACJI KRO W ZAKRESIE UZNANIA OJCOSTWA

W uzasadnieniu do projektu nowelizacji kro⁶ czytamy, że: „Współcześnie możliwe jest pewne ustalenie, na podstawie badania genetycznego, pochodzenia dziecka od rodziców. Możliwość taka nie występowała w latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku, kiedy tworzonego Kodeksu rodziny i opiekuńczej. Już z tej przyczyny zasadą powinno być obecnie oparcie prawnego stosunku rodzicielskiego (macierzyństwa, ojcostwa) na rzeczywistym związku biologicznym między dzieckiem a matką i ojcem. W sytuacjach typowych nie jest jednak celowe (z przyczyn społecznych, ekonomicznych, organizacyjnych) weryfikowanie istnienia biologicznej więzi pokrewieństwa w każdym przypadku, w szczególności, jeżeli prawdopodobieństwo jej istnienia jest bardzo wysokie, graniczące z pewnością. Dobrowolność przyjęcia wobec pozamałżeńskiego dziecka całokształtu obowiązków i uprawnień, wynikających z prawnego stosunku rodzicielskiego, stwarza domniemanie, że – w sytuacjach typowych – motywem działania mężczyzny przyjmującego te obowiązki wobec dziecka, którego nie urodziła jego żona, jest jego związek genetyczny z dzieckiem. Dlatego, obok ustalenia ojcostwa przez sąd, dopuszcza się dobrowolne ustale-

nie prawnego stosunku ojcostwa. Celowe jest jednak sformułowanie takich przesłanek jego skuteczności, które – na tyle, na ile jest to możliwe bez rutynowego sprawdzenia, czy występują więzi genetyczne – w maksymalnym stopniu zapewniałyby ustalanie prawnego stosunku rodzicielskiego zgodnie z rzeczywistością. Zmiana koncepcji dobrowolnego ustalenia ojcostwa jest możliwa w związku z rozwojem nauk przyrodniczych (badania genetyczne) oraz pożądana w celu dostosowania stanu prawnego do standardów międzynarodowych i spełnienia oczekiwań społecznych.

W projekcie proponuje się zastąpienie dotychczasowej czynności prawnej uznania dziecka *uznaniem ojcostwa*. Uznanie ojcostwa w projekcie jest przyznaniem przez ojca przed wskazanym organem państwowym (kierownikiem urzędu stanu cywilnego, sądem opiekuńczym) faktu, że określone dziecko od niego pochodzi. Uznanie ojcostwa zostało potraktowane jako „akt wiedzy” obojga rodziców dziecka, przeświadczonych, że dziecko od nich pochodzi. Przesłanką konieczną prawnej doniosłości uznania ojcostwa jest potwierdzenie przez matkę dziecka pochodzenia dziecka od mężczyzny przyznającego ojcostwo. Oświadczenie matki potwierdzającej ojcostwo nie będzie więc (tak jak w obecnym stanie prawnym) jej „zgodą” na uznanie.

Konsekwencją traktowania uznania ojcostwa jako aktu wiedzy o pochodzeniu dziecka od określonych osób, współuczestniczących w czynnościach koniecznych do uznania ojcostwa, jest bezskuteczność uznania ojcostwa, jeżeli dziecko nie pochodzi od mężczyzny, który uznał ojcostwo.

⁶ Uzasadnienie to dostępne jest na stronie internetowej Sejmu RP – zob. www.sejm.gov.pl

Kierownik USC według projektowanych przepisów nie jest biernym odbiorcą oświadczeń składających się na uznanie ojcostwa, ponieważ ocenia dopuszczalność uznania, wyjaśnia zainteresowanym istotę uznania i różnicę między uznaniem a przysposobieniem (art. 73 § 2). Powinien upewnić się, czy osoby zamierzające złożyć oświadczenia konieczne do uznania ojcostwa zrozumiały, że ich oświadczenia stanowią stwierdzenie faktu ojcostwa, który stanowi przesłankę konieczną dla uznania, a gdy ma wątpliwości co do pochodzenia dziecka od mężczyzny, ma obowiązek odmowy przyjęcia oświadczeń (art. 73 § 3). Powinno to skłonić zainteresowanych do przeprowadzenia badania genetycznego lub do odstąpienia od zamiaru uznania, gdy był on podjęty w złej wierze (w sytuacji gdy zainteresowani wiedzieli, że dziecko nie pochodzi od mężczyzny, który zamierzał złożyć oświadczenie, że jest ojcem dziecka).

Skutkiem traktowania uznania ojcostwa jako „aktu wiedzy” o pochodzeniu dziecka jest możliwość ustalenia jego bezskuteczności (poprzednio było unieważnienie uznania dziecka). Zarówno mężczyzna, który uznał ojcostwo jak i matka, która je potwierdziła mogą wytoczyć powództwo o ustalenie bezskuteczności uznania w terminie 6 miesięcy od dnia, w którym dowiedzieli się, iż dziecko pochodzi od innej osoby. Wskazany termin oraz brak możliwości wytoczenia przywołanego powództwa po śmierci dziecka stanowią wyraz kompromisu między zasadą ustalenia pochodzenia dziecka zgodnie z „praw-

dą genetyczną” a zasadą „ochrony dobra dziecka przez stabilizację ustalonego stanu cywilnego”.

3. UZNANIE OJCOSTWA JAKO OŚWIADCZENIE WIEDZY

Jak już zostało to wyrażone na wstępie, nowelizacja kro dokonana ustawą wymienioną na wstępie zastąpiła uznanie pozamałżeńskie dziecka przez mężczyznę (czyli mówiąc krócej – uznanie dziecka) – *uznaniem ojcostwa*, co jest wynikiem zasady, że ojcostwo opiera się na rzeczywistym biologicznym pokrewieństwie. Tym samym mężczyzna będący ojcem (biologicznym) ten fakt potwierdza, a więc uznaje swoje ojcostwo, a nie jak dotychczas uznaje dziecko „za swoje”⁷. Uznanie ojcostwa nie jest już zatem aktem woli, lecz aktem wiedzy obojga rodziców, przeświadczonych, że dziecko od nich pochodzi⁸ - mężczyzna oświadcza, że jest ojcem dziecka, a matka dziecka potwierdza, że ojcem jej dziecka jest określony mężczyzna.

Podzielić należy pogląd, że *de lege lata* ze względu na to, że uznanie ojcostwa następuje w drodze złożenia oświadczenia wiedzy, a nie oświadczenia woli, nie można mówić o nieważności tego oświadczenia. Skądinąd mówienie w tym przypadku o jego bezskuteczności też nie jest najlepszym rozwiązaniem skoro bezskuteczność (względna/zawieszona) jest obok nieważności (bezwzględnej/względnej) również sankcją wadliwości czynności prawnych, której konstytucyjnym elementem jest oświadczenie woli⁹.

⁷ Zob. A. Golec-Grzymek, Uwagi do nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 6.11.2008r., MoP 2009, nr 19, s. 1045.

⁸ Zob. K. Gromek, Kodeks rodzinny i opiekuńczy po nowelizacji z 6.11.2008r., MoP 2009, nr 17, s. 928.

⁹ Zob. np. G. Wolak, O pojęciach „czynność prawna” oraz „oświadczenie woli”. [w:] „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” KUL WZPiNoG. Stalowa Wola nr 8 (3/2009), s. 62-71.

Regulacja zawarta w obecnym art. 78 kro przewiduje więc pewne ułatwienia dowodowe, ponieważ na tle dotychczas obowiązującej normy art. 80 kro jedynie wystąpienie wady oświadczenia woli uprawniało do żądania unieważnienia uznania – sam fakt braku biologicznej więzi z dzieckiem nie wystarczał¹⁰. Jak podkreśla się w doktrynie, obowiązująca regulacja, sprzyjająca takiemu ustaleniu pochodzenia dziecka, w którym minimalizuje się ryzyko powstania rozbieżności między stanem prawnym a ojcostwem biologicznym, jest zgodna z art. 4 Europejskiej Konwencji o statusie prawnym dziecka pozamałżeńskiego, sporządzonej w Strasburgu w dniu 15.10.1975 r.¹¹, zgodnie z którym „Dobrowolne uznanie ojcostwa nie może być przedmiotem sprzeciwu ani zażalenia, chyba że prawo wewnętrzne przewiduje taką możliwość w przypadku, gdy osoba, która chce uznać ojcostwo lub je uznała, nie jest biologicznym ojcem dziecka”. Dawna regulacja obowiązująca w prawie polskim była niezgodna z tym przepisem, dlatego Polska, ratyfikując Konwencję, zgłosiła jednocześnie zastrzeżenie w trybie art. 14 ust. 2 dotyczące niestosowania art. 4. Stało się ono obecnie bezprzedmiotowe, ponieważ zmienione przepisy w pełni odpowiadają art. 4 Konwencji.

4. CHARAKTER PRAWNY WYROKU USTALAJĄCEGO BEZSKUTECZNOŚĆ USTALENIA OJCOSTWA

W doktrynie brak jest jednolitości poglądów odnośnie do charakteru praw-

negu wyroku ustalającego bezskuteczność uznania ojcostwa. Zdaniem większości doktryny wyrok ten ma charakter deklaracyjny, ponieważ w wyniku rozpatrzenia powództwa o ustalenie sąd potwierdza jedynie, że dziecko nie pochodzi od mężczyzny, który je uznał¹². Wyrok taki zatem niczego nowego w sensie prawnym nie kreuje, potwierdza to co wynika z mocy prawa. W literaturze podkreśla się różnice terminologiczne pomiędzy regulacją samego aktu uznania, gdzie mowa jest o mężczyźnie, od którego dziecko pochodzi (art. 73 i 74 k.r.o.), a przepisami dotyczącymi ustalenia bezskuteczności uznania (art. 78, 80 i 82 k.r.o.), w których używane jest sformułowanie „mężczyzna, który uznał ojcostwo”. Wskazują one właśnie na istotę uznania jako trybu ustalenia ojcostwa zgodnie z prawdą genetyczną oraz ustalenia bezskuteczności uznania - jako podważenia skuteczności tego aktu w oparciu o jego niezgodność z rzeczywistością.

Zdaniem jednak K. Pietrzykowskiego rozważana zmiana stanu prawnego nie zmieniła charakteru zastosowanej sankcji. Uznanie ojcostwa przez mężczyznę, który nie jest biologicznym ojcem dziecka, podobnie jak dawniej uznanie dziecka przez mężczyznę, którego oświadczenie woli było wadliwe (lub też wadliwa była zgoda matki dziecka lub przedstawiciela ustawowego mężczyzny uznającego), jest dotknięte sankcją względnej nieważności uznania ojcostwa. Autor ten podkreśla, że wspomniana wyżej zmiana nazwy zastosowanej sankcji jest

¹⁰ Zob. A. Golec-Grzymek, Uwagi..., op.cit., s. 1046.

¹¹ Dz. U. z 1999 r. Nr 79, poz. 888.

¹² Tak A. Sylwestrzak [w:] Komentarz do art.78 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (Dz.U.64.9.59), [w:] H. Dolecki (red.), T. Sokołowski (red.), M. Andrzejewski, A. Lutkiewicz-Rucińska, A. Olejniczak, A. Sylwestrzak, A. Zielonacki, Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, LEX, 2010.

wyjątkowo niefortunna. Bezskuteczność występuje w dwóch postaciach, mianowicie bezskuteczności względnej (np. art. 59 oraz 527 i nast. kc) i bezskuteczności zawieszonej (która w istocie jest nieważnością zawieszoną). Po co zatem jego zdaniem tworzyć kolejny rodzaj bezskuteczności, który w swej istocie jest również nieważnością¹³. Wg niego powództwo o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa jest powództwem o ukształtowanie stosunku prawnego, a wyrok je uwzględniający ma charakter konstytutywny.

Za trafne uznać należy m.zd. pierwsze z zaprezentowanych stanowisk, choćby dlatego, że także w przypadku czynności prawnych (oświadczeń woli) na gruncie ich nieważności bezwzględnej, nie budzi wątpliwości, że domaganie się stwierdzenia tej nieważności następuje przez wytoczenie powództwa o ustalenie (także i w tych przypadkach, gdy ustawodawca wyjątkowo ograniczył czasowo dopuszczalność dochodzenia przed sądem takiego ustalenia). Analogicznie powinno się zatem kwalifikować sytuację z ustaleniem w wyroku bezskuteczności uznania ojcostwa.

5. TERMIN DO WYTOCZENIA POWÓDZTWA O USTALENIE BEZSKUTECZNOŚCI UZNANIA

Możliwość domagania się przez określonego mężczyznę ustalenia bezskuteczności dokonanego przez niego uznania ojcostwa nie jest nieograniczona w czasie. Nie jest zatem tak, że w każdym czasie możliwe będzie skuteczne wystąpienie do sądu z powództwem o ustalenie bezskuteczności uznania¹⁴. Ograniczone jest ono sześciomiesięcznym terminem, liczonym od dnia, w którym dowiedział się on o tym, że dziecko nie pochodzi od niego. Zgodnie przyjmuje się w doktrynie, że termin z art. 78 §1 ma charakter terminu zawitego prawa materialnego, wobec tego po jego upływie wygasa możliwość wytoczenia powództwa; taki charakter prawny tego terminu powoduje też, że nie ulega on przywróceniu przez sąd¹⁵. Jeśli idzie o judykaturę, to taki pogląd wyraził Sąd Apelacyjny w Lublinie w wyroku z dnia 23 kwietnia 1997 r., I ACa 89/97¹⁶. Dlatego w razie wniesienia pozwu z przekroczeniem tego terminu (nie dotyczy to prokuratora) powództwo ulega oddaleniu, gdyż mamy

¹³ Skoro oświadczenie o uznaniu ojcostwa nie jest oświadczeniem woli, to nie można zgodzić się z tym autorem, że mamy tu do czynienia z nieważnością.

¹⁴ Inaczej dla porównania jest na gruncie bezwzględnej nieważności czynności prawnych. Za jedną z jej cech uważa się wszak to, iż na nieważność tę może powołać się w każdym czasie każda osoba zainteresowana przez podniesienie zarzutu lub przez wytoczenie powództwa. Trzeba jednak uczciwie przyznać, że w doktrynie nie brak głosów, że cechy charakterystyczne tej sankcji wadliwości czynności prawnych są następujące: a) czynność bezwzględnie nieważna nie wywołuje zamierzonych skutków prawnych od chwili jej dokonania (*ab initio*), b) owa bezskuteczność czynności prawnej następuje z mocy prawa (*ex lege*) bez potrzeby zajścia jakichkolwiek dalszych zdarzeń (np. oświadczeń woli czy orzeczeń sądu). W razie sporu co ważności czynności prawnej sąd wydaje orzeczenie li tylko deklaratoryjne, a nie konstytutywne. Dlatego zaliczenie do cech nieważności bezwzględnej innych cech niż w/w, w tym i tej odnoszącej się do nieograniczonej w czasie możliwości sądowego ustalenia nieważności czynności prawnej budzi istotne wątpliwości części doktryny – zob. np. S. Sołtysiński, Nieważne i wzruszalne uchwały zgromadzeń spółek kapitałowych, PPH 2006, nr 1, s. 5-6.

¹⁵ Takiemu przywróceniu podlegają wszak terminy procesowe (zob. art. 168 i nast. kpc).

¹⁶ Apel.-Lubl. 1997, nr 4, poz. 23.

tu do czynienia z terminem materialnoprawnym, zachowanie którego jest przesłanką uwzględnienia zgłoszonego żądania. W przypadku przekroczenia w/w terminu powództwo może jednak wytoczyć prokurator, którego prawo wniesienia powództwa nie jest ograniczone terminem (art. 86). W ten sposób jednakże nie można szanować niezachowania terminu przez mężczyznę, który uznał ojcostwo. Prokurator wytacza bowiem powództwo, jeżeli w jego ocenie wymaga tego dobro dziecka lub ochrona interesu społecznego¹⁷.

Ustalenie dnia, w którym mężczyzna dowiedział się, że dziecko od niego nie pochodzi, może wywoływać istotne wątpliwości. Przyjąć należy, że w zasadzie takie dowiedzenie się oznacza uzyskanie pozytywnej wiadomości o braku ojcostwa biologicznego. Na pojęcie to składają się dwa elementy: - obiektywny, którym jest fakt, że dziecko nie pochodzi od uznającego mężczyznę, - subiektywny, dotyczący dowiedzenia się o tym przez mężczyznę.

Dowiedzenie się mężczyzny o tym, że nie jest ojcem dziecka, następuje w chwili, gdy powstaje u niego przekonanie w tym przedmiocie. Sama wątpliwość, czy przypuszczenie, jeśli nie są potwierdzone żadnym wiarygodnym źródłem, nie są wystarczające do rozpoczęcia biegu terminu sześciomiesięcznego. Sprawa jednak o tyle komplikuje się, że uzyskanie takiej wiadomości często będzie wymagać przeprowadzenia dowodów biologicznych, do czego zwykle dochodzi dopiero w trakcie procesu o ustalenie bezskuteczności

uznania ojcostwa. Możliwe jest jednak uzyskanie prywatnej opinii pozasądowej z zakresu badań DNA, z której by wynikało, że mężczyzna, który uznał ojcostwo, nie jest ojcem dziecka¹⁸. Należy jednak pamiętać o tym, że prywatne ekspertyzy opracowane na zlecenie stron czy w toku procesu, czy jeszcze przed jego wszczęciem, należy traktować w razie przyjęcia ich przez sąd orzekający jako wyjaśnienie stanowiące poparcie z uwzględnieniem wiadomości specjalnych stanowiska stron; w takiej sytuacji, jeżeli istotnie zachodzi potrzeba wyjaśnienia okoliczności sprawy z punktu widzenia wymagającego wiadomości specjalnych, sąd powinien według zasad unormowanych w kodeksie postępowania cywilnego dopuścić dowód z opinii biegłego (tak SN w wyroku z 11.6.1974 r., II CR 260/74, niepubl.). Możliwe jest również dowiedzenie się przez mężczyznę np. o tym, że jest bezpłodny albo o tym, że dziecko urodziło się w takim czasie, że jego ojcostwa jest wykluczone. Może też chodzić o uzyskanie stosownej wiadomości od matki dziecka czy też od jakiegokolwiek innej osoby, jeżeli jest to wiadomość na tyle wiarygodna, że mogła wywołać u mężczyzny przekonanie, iż nie jest on ojcem dziecka. W każdym zaś wypadku przesłanka dowiedzenia się przez mężczyznę, że dziecko od niego nie pochodzi, powinna być interpretowana *in favorem impuberis* oraz *in favorem familiae*¹⁹.

Jeżeli uznanie dotyczy dziecka poczętego, lecz jeszcze nieurodzonego (czyli tzw. *nasciturusa*), bieg terminu ulega zawieszeniu z mocy prawa do

¹⁷ Zob. J. Ignaczewski Pochodzenie dziecka i władza rodzicielska po nowelizacji. Art. 61⁹–113⁶ KRO. Komentarz, Warszawa 2009, System Informacji Prawnej Legalis.

¹⁸ Zob. J. Ignaczewski, op.cit.

¹⁹ Zob. K. Pietrzykowski, op.cit.

czasu urodzenia się dziecka. Nie bez racji podnosi się w literaturze, że takie rozwiązanie uzasadnione jest tym, iż wątpliwości co do pochodzenia dziecka mogą powstać dopiero po jego urodzeniu, gdyż dopiero wtedy możliwe jest pewniejsze ustalenie prawdopodobnej daty poczęcia, czy też ujawnienie się cech fizycznych dziecka, wskazujących na to, że nie pochodzi od uznającego mężczyznę, itp.

Za niedopuszczalne uznać należy niewzględnienie przez sąd upływu terminu do wniesienia powództwa o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa z powołaniem się na art. 5 kc, regulujący tzw. nadużycie prawa. Jest tak z dwóch względów. Po pierwsze dlatego, że inaczej niż przy przedawnieniu, sąd uwzględnia upływ terminu zawitego z urzędu, a nie na zarzut strony. Po drugie dlatego, że zasady współżycia społecznego z natury rzeczy nie mogą działać przeciwko postulatowi rozstrzygnięcia spraw ze stosunków między rodzicami i dziećmi zgodnie ze wspomnianą już zasadą *in favorem impuberis* i *in favorem familiae*²⁰.

6. PROBLEM ZŁEJ WIARY MĘŻCZYZNY DOKONUJĄCEGO UZNANIA OJCOSTWA

Z treści przepisu art. 78 kro nie wynika wprost, czy zła wiara mężczyzny dokonującego uznania, polegająca na świadomości uznającego, że nie jest ojcem dziecka, wyłącza możliwość żądania przez niego ustalenia bezskuteczności tego aktu. W doktrynie wskazuje się, że możliwe są w tej kwestii dwa rozwiązania.

Pierwsze - zakładające, że legitymacja do wytoczenia powództwa nie zależy od tego, czy uznanie ojcostwa nastąpiło w dobrej, czy w złej wierze, o ile tylko został zachowany termin sześciomiesięczny od dowiedzenia się przez mężczyznę o tym, że nie jest ojcem.

Drugie - u którego podstaw leży założenie ochrony mężczyzny dokonującego uznania w dobrej wierze, zakładające wyłączenie legitymacji po stronie mężczyzny, gdyby już w chwili uznania ojcostwa wiedział, że złożone oświadczenie nie odpowiada prawdzie.

Jak podnosi się w literaturze, na korzyść pierwszej koncepcji przemawia z pewnością argument wskazujący na priorytetowe znaczenie ustalenia pochodzenia dziecka zgodnie z prawdą biologiczną, w zestawieniu z którym schodzi na drugi plan celowość sankcjonowania zachowania podmiotu składającego oświadczenie w złej wierze. Na tle drugiej koncepcji może bowiem powstać wątpliwość natury etycznej, wyrażająca się w pytaniu, czy stosowanie takich ograniczeń byłoby właściwe w sferze najściślej osobistej, dotyczącej stanu cywilnego nie tylko osoby działającej w złej wierze, lecz również innej osoby - dziecka. Z kolei za drugim stanowiskiem może przemawiać zawarte w treści tegoż przepisu sformułowanie „mężczyzna, który uznał ojcostwo”, co mogłoby wskazywać *prima facie*, że tylko dowiedzenie się przez mężczyznę po dokonaniu uznaniu ojcostwa o tym, iż nie jest ojcem dziecka rodzi skutki prawne. *A contrario* dowiedzenie się przez niego o tym, że dziecko od niego

²⁰ Na gruncie art. 117 § 3 kc, obowiązującego do dnia 1.10.1990r. (paragraf ten został z tą datą uchylony przez art. 1 pkt 18 ustawy z 28.07.1990r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny, Dz. U. Nr 55, poz. 321), a umożliwiającego niewzględnienie przez sąd upływu terminu przedawnienia, SN uznawał za niedopuszczalne jego stosowanie w drodze analogii w sprawach o zaprzeczenie ojcostwa.

nie pochodzi, jeszcze przed uznaniem, powodować ma, że mężczyzna nie będzie mógł później podważyć skuteczności dokonanego aktu. Zwolennicy tego drugiego stanowiska uznają przy tym, że mężczyzna, któremu nie przysługiwałaby legitymacja do ustalenia bezskuteczności uznania z uwagi na złożenie oświadczenia w złej wierze, mógłby zwrócić się o wytoczenie powództwa do prokuratora, który podejmowałby działania w tym kierunku, o ile uznałby, że wymaga tego dobro dziecka i ochrona interesu społecznego (art. 86)²¹.

Ustosunkowując się do tychże sporów doktrynalnym, jestem zdania, że uznając za priorytetowy postulat ustalenia pochodzenia dziecka zgodnie z prawdą biologiczną („genetyczną”), za prawidłowy uznać należy pogląd, że legitymacja do wytoczenia powództwa nie zależy od tego, czy uznanie ojcostwa nastąpiło w dobrej, czy w złej wierze, o ile tylko został zachowany termin sześciomiesięczny liczony od dowiedzenia się przez mężczyznę o tym, że nie jest ojcem. W tym kontekście warto wskazać na trafny pogląd J. Ignaczewskiego, który podnosi, że „jeśli mężczyzna już w chwili składania oświadczenia wiedział, że nie jest ojcem dziecka, to czynność jest sprzeczna z ustawą. Ponieważ jednak na gruncie art. 78 § 1 KRO mamy do czynienia z zamianą sankcji nieważności czynności na sankcję bezskuteczności uznania ojcostwa, dlatego też tak rozumiana zła wiara ojca nie prowadzi do bezwzględ-

nej nieważności uznania. Mężczyzna ten nie traci wówczas uprawnienia do żądania uznania bezskuteczności uznania ojcostwa. Termin ten biegnie na ogólnych zasadach od chwili dowiedzenia się, że mężczyzna, który uznał ojcostwo, nie jest biologicznym ojcem. Jeżeli wiedział o tym już przed narodzinami dziecka, to bieg terminu rozpoczyna się z momentem narodzin dziecka”²².

7. WŁAŚCIWOŚĆ SĄDU

Rozpoznawanie sprawy o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa należy obecnie do właściwości rzeczowej sądów rejonowych (art. 16 w zw. z art. 17 pkt 1 kpc). Miejscowo właściwy jest sąd rejonowy, w którego okręgu pozwany ma miejsce zamieszkania (*actor sequitur forum rei* - art. 27 § 1 kpc). Właściwość przemienna w tych sprawach jest wyłączona²³. W przypadku wniesienia pozwu do sądu miejscowo niewłaściwego, możliwe jest usunięcie tej niewłaściwości za pomocą umowy stron (art. 202 kpc). Dlatego po wniesieniu pozwu, niewłaściwość tę sąd powinien brać pod uwagę, jedynie na zarzut strony pozwanej, zgłoszony i należyte uzasadniony przed wdaniem się w spór co do istoty sprawy, a nie z urzędu. Postępowanie takie toczy się w trybie postępowania odrębnego zastrzeżonego dla spraw ze stosunków między rodzicami a dziećmi (art. 453-458 kpc). Pozew podlega opłacie stałej w wysokości 200 zł (art. 27 pkt 5 ustawy z 28.07.2005r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych)²⁴.

²¹ Zob. K. Pietrzykowski, op.cit.

²² Zob. J. Ignaczewski, op.cit.

²³ Tak SN w postanowieniu z 14.12.1976 r., IV CZ 128/76, Legalis.

²⁴ Wprawdzie wskazany przepis odnosi się do unieważnienia uznania dziecka, jednakże z mocy art. 7 ustawy z 6.11.2008 r. o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 220, poz. 1431) ilekroć w dotychczasowych przepisach jest mowa o unieważnieniu uznania, należy przez to rozumieć ustalenie bezskuteczności uznania.

8. LEGITYMACJA W PROCESIE O USTALENIE BEZSKUTECZNOŚCI UZNANIA OJCOSTWA

Na gruncie kodeksu rodzinnego i opiekuńczego legitymacja czynna (tzn. do tego, żeby być powodem, a więc stroną inicjującą proces poprzez wytoczenie powództwa) w procesie o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa przysługuje wyłącznie:

- 1) mężczyźnie, który uznał ojcostwo (art. 78 § 1),
- 2) matce dziecka (art. 78 § 1 w zw. z art. 79),
- 3) dziecku po dojściu przez nie do pełnoletności (art. 80 i 81),
- 4) prokuratorowi (art. 86).

Z kolei biernie legitymowani (uprawnieni do posiadania statusu strony pozwanej) w tym procesie są:

- 1) jeżeli powództwo wytacza mężczyzna, który uznał ojcostwo - matka i dziecko, a jeżeli matka nie żyje - dziecko (art. 82 § 1);
- 2) jeżeli powództwo wytacza matka - dziecko i mężczyzna, który uznał ojcostwo, a jeżeli mężczyzna nie żyje - dziecko (art. 82 § 2);
- 3) jeżeli powództwo wytacza dziecko - matka i mężczyzna, który uznał dziecko, jeżeli matka nie żyje - mężczyzna, który uznał dziecko, a jeżeli ten mężczyzna nie żyje - kurator ustanowiony przez sąd opiekuńczy (art. 82 § 3);
- 4) jeżeli powództwo wytacza prokurator - mężczyzna, który uznał dziecko, a jeżeli ten nie żyje - kurator ustanowiony na jego miejsce, oraz dziecko i matka dziecka, jeżeli ta żyje; w razie uznania ojcostwa po śmierci dziecka prokurator pozywa ustanowionego na miejsce dziecka kuratora (art. 454 § 3 kpc).

Brak legitymacji w procesie a więc np. wytoczenie go przez babkę dziecka powodować będzie oddalenie powództwa.

9. SKUTKI PRAWNE WYROKU USTALAJĄCEGO BEZSKUTECZNOŚĆ UZNANIA

Skutki prawne, jakie wywołuje prawomocny wyrok ustalający bezskuteczność uznania ojcostwa, dzieli się w doktrynie na:

- 1) skutki w zakresie stosunku prawnego ojcostwa,
- 2) skutki w zakresie władzy rodzicielskiej, stosunków alimentacyjnych i dziedziczenia,
- 3) skutki dotyczące nazwiska dziecka,
- 4) skutki dotyczące miejsca zamieszkania,
- 5) skutki dotyczące aktu urodzenia dziecka²⁵.

Ad. 1. Zaczniemy od tego, że skutkiem ustalenia bezskuteczności uznania ojcostwa będzie zerwanie wszelkich więzów prawnych, łączących mężczyznę, który dokonał uznania, z dzieckiem. Po uprawomocnieniu się wyroku ustalającego bezskuteczność uznania ojcostwa prawny stosunek ojcostwa, łączący dotychczas określonego mężczyznę i dziecko, uchodzi w świetle prawa za nieistniejący od chwili urodzenia się dziecka (skutek *ex tunc*). Ojciec dziecka staje się nieznanym, dopuszczalne staje się więc ustalenie ojcostwa innego mężczyzny, czy to przez uznanie, czy to przez wyrok sądowy ustalający ojcostwo (art. 72).

Ad. 2. Kolejnym następstwem ustalenia bezskuteczności uznania ojcostwa w stosunku do dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską jest jej ustanie. Ustanie władzy rodzicielskiej następuje jednak ze skutkiem *ex nunc*, a nie *ex tunc* tzn. od chwili uprawomocnienia się wyroku ustalającego bezskuteczność uznania ojcostwa. Czynności, podjęte przez dotych-

²⁵ Zob. K. Pietrzykowski, op.cit.

czasowych rodziców w charakterze przedstawicieli ustawowych dziecka, pozostają zatem w mocy również po prawomocnym unieważnieniu uznania ojcostwa. Z chwilą uprawomocnienia się wyroku ustalającego bezskuteczność uznania ojcostwa wygasają w sposób oczywisty wzajemne obowiązki alimentacyjne między osobami, których więzy pokrewieństwa zostały tym wyrokiem przerwane.

Prawomocne ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa powoduje wyłączenie ze skutkiem *ex tunc* dziedziczenia po sobie osób, które do chwili tego ustalenia były uważane za strony stosunku rodzicielskiego. Jeżeli stwierdzenie nabycia spadku poprzedza w czasie uprawomocnienia się wyroku ustalającego bezskuteczność uznania ojcostwa, zainteresowanym spadkobiercom przysługuje uprawnienie żądania uchylenia postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku w trybie art. 679 kpc. Potem mogą oni wytoczyć przeciwko dziecku powództwo określone w art. 1029 kc o wydanie całości lub części spadku.

Ad. 3. Następstwem prawomocnego ustalenia bezskuteczności uznania ojcostwa jest utrata przez dziecko dotychczasowego nazwiska ojca (art. 89 § 1). Dziecko nosić zatem będzie nazwisko matki z chwili swego urodzenia (art. 89 § 3 zd. 1).

Ad. 4. Z chwilą uprawomocnienia się wyroku unieważniającego uznanie miejscem zamieszkania dziecka staje się automatycznie miejsce zamieszkania matki, bez względu na to, jakie miejsce zamieszkania miało dziecko uprzednio (art. 26 kc).

Ad. 5. Wreszcie wyrok ustalający bezskuteczność uznania ojcostwa powodu-

je bezpośrednie skutki w zakresie aktu urodzenia dziecka bez potrzeby wszczynania postępowania nieprocesowego o sprostowanie lub unieważnienie aktu urodzenia dziecka w trybie art. 4 ustawy z dnia 29 września 1986 r. Prawo o aktach stanu cywilnego²⁶. Zgodnie bowiem z jej art. 21 ust. 1, jeżeli po sporządzeniu aktu stanu cywilnego nastąpią zdarzenia, które mają wpływ na jego treść lub ważność, zmiany z nich wynikające wpisuje się do aktu w formie wzmianki dodatkowej. Sąd przesyła do właściwego Urzędu Stanu Cywilnego odpis prawomocnego orzeczenia, które stanowi podstawę wpisania wspomnianej wzmianki (art. 21 ust. 2). Przepis art. 21 tejże ustawy został uznany przez TK za zgodny z Konstytucją RP²⁷. Zgodnie zaś z art. 45 Prawa o aktach stanu cywilnego, w razie ustalenia bezskuteczności uznania ojcostwa wpisuje się do aktu urodzenia wzmiankę dodatkową zawierającą dane wymienione w art. 42 ust. 2 (tj. jako imię ojca - imię wskazane przez przedstawiciela ustawowego dziecka, a w braku takiego wskazania - jedno z imion zwykle w kraju używanych oraz jako nazwisko ojca i jego nazwisko rodowe - nazwisko matki z odpowiednią adnotacją w rubryce „Uwagi”); czynności takiej dokonuje się na wniosek osoby zainteresowanej lub z urzędu²⁸.

10. MOŻLIWOŚĆ ODDALENIA POWÓDZTWA O USTALENIE BEZSKUTECZNOŚCI UZNANIA OJCOSTWA W OPARCIU O ART. 5 KC.

Rozważyć warto w tym miejscu jeszcze to, czy możliwe byłoby stosowanie art. 5 kc w sprawach o ustalenie bez-

²⁶ T. jedn. Dz. U. z 2004, Nr 161, poz. 1688, ze zmian.

²⁷ Zob. wyr. TK z 12.11.2002 r., SK 40/01, Dz.U. Nr 194, poz. 1641.

²⁸ Zob. K. Pietrzykowski, op.cit.

skuteczności uznania ojcostwa. Zdaniem K. Pietrzykowskiego sprzeczność żądania pozwu z zasadami współżycia społecznego najczęściej nie wchodzi w rachubę wtedy, gdy powództwo zostało wytoczone przez osobę legitymowaną i w wyznaczonym dla niej terminie, chociaż szczególne okoliczności konkretnej sprawy, raczej zresztą zupełnie wyjątkowo, mogłyby uzasadniać przeciwny wniosek. Jak wywodzi dalej ten autor wytoczenie powództwa przez prokuratora po wielu latach od chwili urodzenia się dziecka mogłoby być uznane za nadużycie prawa z podobnych względów, jak w sprawach o zaprzeczenie macierzyństwa (art. 62). Prokurator podejmuje decyzję o wszczęciu postępowania w sprawach o prawa stanu z reguły wtedy, gdy według jego oceny wymaga tego dobro dziecka lub ochrona interesu społecznego (art. 86). Nie oznacza to jednak, że w razie wytoczenia takiego powództwa jego oddalenie ze względu na zasady współżycia społecznego w ogóle nie mogłoby wchodzić w rachubę²⁹. Uznaje on dlatego, że decyzja co do wszczęcia postępowania przez prokuratora nie może być wprawdzie kwestionowana przez sąd, jednakże ma on pełną swobodę w zakresie oceny zasadności tego powództwa również z punktu widzenia klauzuli generalnej jaką są zasady współżycia społecznego³⁰.

²⁹ Zob. T. Justyński, *Nadużycie prawa w polskim prawie cywilnym*, Kraków 2000, s. 242-243, K. Pietrzykowski, *Zakres stosowania konstrukcji nadużycia prawa w sprawach o prawa stanu*, SP 1988, nr 3, s. 96-97, A. Szpunar, *Stosowanie art. 5 kodeksu cywilnego w sprawach o prawa stanu*, PiP 1981, nr 6, s. 55; inaczaj B. Dobrzański, *Glosa do uchwały SN (7) z 7.6.1971 r.*, III CZP 87/70, NP 1973, nr 4, s. 598.

³⁰ Zob. K. Pietrzykowski, *op.cit.*

³¹ Zob. A. Sylwestrzak [w:] *Komentarz do art.78 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (Dz.U.64.9.59)*, [w:] H. Dolecki (red.), T. Sokołowski (red.), M. Andrzejewski, A. Lutkiewicz-Rucińska, A. Olejniczak, A. Sylwestrzak, A. Zielonacki, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, LEX, 2010.

11. UNIEWAŻNIENIE UZNANIA PRZED NOWELIZACJĄ KRO.

Aktualna regulacja w zakresie wzruszenia skutków prawnych uznania ojcostwa istotnie różni się od wcześniejszej, przewidującej unieważnienie uznania dokonanego pod wpływem wady oświadczenia woli. Odpowiadała ona koncepcji uznania dziecka jako oświadczenia woli mężczyzny składanego za zgodą określonych podmiotów, pełniących funkcję kontrolną. Pociągała jednak za sobą ujemne skutki, m.in. ten, że mężczyzna uznający dziecko mógł podważyć dokonane uznanie w oparciu o błąd dotyczący okoliczności, na podstawie których doszedł do przekonania o ojcostwie względem uznawanego dziecka (przesłanki rozumowania). Nie stanowiło natomiast podstawy do unieważnienia uznania wykazanie przez niego błędu obejmującego samą tylko konkluzję, czyli pochodzenie uznanego dziecka. Wyrok unieważniający uznanie dziecka miał przy tym charakter konstytutywny tzn. kreował nowy stan prawny³¹.

Poniżej dla zobrazowania, w jaki sposób można było wzruszyć uznanie dziecka w poprzednim stanie prawnym, warto wskazać orzecznictwo Sądu Najwyższego na gruncie art. 80 § 1 stanowiącego, że mężczyzna, który dziecko uznał, może w ciągu roku od daty uznania żądać jego unieważnienia z powodu wady swego oświadczenia woli.

I tak w wyroku z dnia 15 maja 1967 r., I CR 5/67³², SN przyjął, że kodeks rodzinny i opiekuńczy nie normuje odrębnie przyczyn nieważności bezwzględnej uznania, która sprawia, że uznanie nie może wywołać żadnych skutków prawnych i uważa się je za niebyłe. Takie przyczyny wynikają z ogólnych przepisów normujących przesłanki ważności czynności prawnych, lub przesłanki dopuszczalności uznania dziecka. Do takich przyczyn należy zaliczyć m.in. brak koniecznej formy uznania, brak zdolności do czynności prawnych uznającego, ustalone ojcostwo innego mężczyzny itp. *Natomiast nie jest przyczyną bezwzględnej nieważności uznania samo przez się okoliczność, że uznający nie jest w rzeczywistości ojcem uznanego przez siebie dziecka.* Wprawdzie zarówno w orzecznictwie jak i w doktrynie wypowiediany był pogląd, aktualny również pod rządem kro, iż przesłanką bezwzględnej nieważności uznania może być również oczywista niezgodność oświadczenia o uznaniu z rzeczywistością³³, to zdaniem SN odnosiło się to jednak wyłącznie do takich sytuacji, gdy stosunek ojcostwa pomiędzy uznającym a uznanym nie jest tylko mniej lub więcej wątpliwy, lecz w świetle zasad doświadczenia jest bez potrzeby sprawdzania dowodów oczywiście niemożliwy, jak to ma miejsce np. w wypadku, jeśli uznający jest tylko o kilka lat starszy od osoby uznanej

W wyroku z dnia 28 czerwca 1967 r., II CR 87/67³⁴, SN wyraził pogląd, że okoliczność, iż mężczyzna uznający dziec-

ko nie jest jego biologicznym ojcem, może stanowić przesłankę unieważnienia uznania z samego prawa tylko wtedy, gdy wynika z samego aktu uznania. Mężczyzna, który dziecko uznał, może żądać unieważnienia uznania z powodu wady swego oświadczenia woli (art. 80 § 1 k.r.o.), chociaż byłby biologicznym ojcem dziecka.

W wyroku z dnia 15 sierpnia 1967 r., II CR 152/67³⁵ przyjęto, że uznanie dziecka zawiera wadę oświadczenia woli (art. 80 § 1 k.r.o.), jeżeli mężczyzna, uznając dziecko, był mylnie przekonany o tym, że urodziło się ono przedwcześnie, a po dokonaniu uznania dowiedział się, że dziecko urodziło się donoszone, co oznacza, że data poczęcia dziecka przypada na okres, w którym nie utrzymywał z matką dziecka stosunków cielesnych.

W innym judykacie, a to wyroku z dnia 14 lutego 1969 r., I CR 570/68³⁶ SN uznał, że okoliczność, że mężczyzna, który uznał dziecko, nie jest jego biologicznym ojcem, nie powoduje z samego prawa nieważności uznania; okoliczność ta może jedynie stanowić podstawę unieważnienia uznania na żądanie osoby uprawnionej. Uprawnienie takie nie przysługuje mężczyźnie, który uznał nie swoje dziecko.

W uzasadnieniu tego orzeczenia SN podniósł, że:

- przyjęcie braku więzi biologicznej jako generalnej przyczyny unieważnienia uznania prowadziłoby zarówno do wewnętrznej sprzeczności, jak i do wyników nie dających się niczym uzasadnić. Należałoby bowiem przyjąć, że dziecko,

³² LEX nr 6160.

³³ Zob. orzecz. SN z dnia 8.10.1956 r., sygn. 4 CR 255/56; publ. PiP 1957, z. 7-8, str. 276.

³⁴ OSP 1968, nr 4, poz. 81.

³⁵ OSNC 1968, nr 4, poz. 69.

³⁶ OSNC 1969, nr 10, poz. 186.

które zostało uznane, jako małoletnie (a zatem nie mogące mieć żadnego wpływu na uznanie) mogłoby żądać unieważnienia uznania tylko w ściśle określonym terminie, natomiast inne zainteresowane osoby, a więc także uznający, mogłyby z takim żądaniem wystąpić bez żadnego terminu, bo dla unieważnienia uznania na skutek żądania uznającego z takiej przyczyny ustawa żadnego terminu nie przewiduje. Rażąca niekonsekwencja i niesłuszność takiego unormowania byłyby oczywiste. Doprowadziło to SN do wniosku, że jedyną i wyłączną przesłanką do żądania unieważnienia uznania ze strony uznającego może być tylko wada tkwiąca w jego własnym oświadczeniu woli (art. 80 § 1 k.r.o.).

- w sytuacji, gdy uznający żąda unieważnienia uznania tylko z powodu braku wężła krwi, bo uznał nie swoje dziecko, nie można ustalenia stanu cywilnego dziecka poddawać fluktuacjom zależnym od stanowiska mężczyzny, który dziecko uznał, albo osoby, która wyraziła zgodę na uznanie, gdyż ustawa traktuje uznanie dziecka i wyrażenie zgody na to jako czynności ostateczne i zezwala na ich kwestionowanie jedynie wtedy, gdy wola zainteresowanych osób została powzięta wadliwie.

W uchwale 7 sędziów, mającej moc zasady prawnej, z dnia 6 października 1969 r., III CZP 25/69³⁷, SN stanął na stanowisku, że mężczyzna, który uznał dziecko, nie może żądać unieważnienia uznania z powodu błędu na tej tylko podstawie, że ujawnione później cechy krwi wyłącza

czają możliwość jego ojcostwa. Jak podniósł SN, za rozwiązaniem, że niezgodność uznania z rzeczywistością powoduje jego bezwzględną nieważność (z mocy samego prawa), mógłby przemawiać argument prawdy obiektywnej, a w szczególności treść art. 72 k.r.o. w świetle którego uznanie ma ustalać rzeczywistości stosunek ojcostwa, jednakże konsekwencją takiego stanowiska byłoby to, że okoliczność, iż uznający nie jest biologicznym ojcem uznanego, wystarczałaby sama przez się do obalenia uznania, dając zarazem uznającemu uprawnienia do takiego żądania na podstawie wyłącznie braku wężła krwi oraz możliwość dowodzenia wszystkimi środkami wyłączającymi jego ojcostwo również wtedy, gdy świadomie i dobrowolnie uznał on cudze dziecko, a więc także wtedy, gdy w jego oświadczeniu o uznaniu nie było żadnych wad, co pozostawałoby w opozycji do art. 80.

W wyroku z dnia 2 marca 1970 r., II CR 646/69³⁸, SN uznał, że obowiązujące prawo nie daje żadnych podstaw do tezy, że okoliczność, iż uznający nie jest ojcem dziecka, powoduje bezwzględną nieważność uznania.

Z kolei w wyroku z dnia 14 lipca 1972 r., I CR 203/72³⁹ przyjęto, że w świetle art. 80 § 1 k.r.o. w sprawie o unieważnienie uznania wszczętej na skutek powództwa mężczyzny, który dziecko uznał, badaniu podlega tylko zarzucana wada oświadczenia woli, nie bada się natomiast czy mężczyzna ten jest rzeczywistym ojcem dziecka.

W wyroku z dnia 17 maja 1974 r., II CR 214/74⁴⁰, SN uznał, że w procesie o unie-

³⁷ OSNC 1970, nr 5, poz. 75.

³⁸ LEX nr 6682.

³⁹ LEX nr 7103.

⁴⁰ LEX nr 7496.

ważnienie uznania dziecka, wytoczonym przez uznającego - odmiennie, niż w przypadku, gdy powodem jest samo dziecko (art. 81 § 1 k.r.o.) - okoliczność, czy mężczyzna, który uznał dziecko, jest jego biologicznym ojcem z reguły nie podlega badaniu i nie można tego procesu przekształcić w proces o ustalenie ojcostwa i rozważać czyje - w razie *plurium concubentium* - ojcostwo jest bardziej prawdopodobne. O błędzie w rozumieniu art. 84 i 86 k.c. można by mówić wtedy, gdyby np. matka dziecka przed jego uznaniem okazała uznającemu zaświadczenie położnej stwierdzające, iż dziecko było wcześniakiem a zatem mogło pochodzić z obcowania matki z uznającym, podczas, gdy w rzeczywistości płód był donoszony i matka dziecka w chwili rozpoczęcia pożycia z uznającym mężczyzną oczywiście była już w ciąży, albo gdy uznającemu okazano takie wyniki grupowego badania krwi dziecka i matki, które nie wykluczały jego ojcostwa, a później okazało się, że dowody te były fałszywe i prawidłowo przeprowadzony dowód z grupowego badania krwi wyklucza ojcostwo pozwanego.

W późniejszym wyroku z dnia 23 maja 1978 r., IV CR 148/78⁴¹, SN stanął na stanowisku, że mężczyzna, który uznał dziecko, nie może żądać unieważnienia uznania z powodu błędu na tej tylko podstawie, że ujawniona później jego bezpłodność wyłącza możliwość jego ojcostwa.

W wyroku z dnia 25 sierpnia 1981 r., I CR 204/81⁴², przyjęto, że mylne przekonanie uznającego, że jest ojcem dziecka, w szczególności na tej podsta-

wie, że tylko on w okresie koncepcyjnym obcował cielesnie z matką dziecka, stanowi o wadliwości - pod wpływem błędu - złożonego oświadczenia woli o uznaniu i tym samym podstawę powództwa o unieważnienie uznania (art. 80 § 1 kro w zw. z art. 84-86 kc).

W wyroku Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 23 kwietnia 1997 r., I ACa 89/97⁴³, uznano, że wada oświadczenia woli w postaci błędu czy też nawet jego kwalifikowanej formy w postaci podstępny stanowić może podstawę żądania unieważnienia uznania dziecka tylko w ciągu roku od daty uznania. Termin wynikający z art. 80 k.r.o. jest terminem zawitym i nie może być przywrócony. Bezwzględna nieważność uznania dziecka zachodzi jedynie wtedy gdy w świetle obowiązującego prawa było ono w ogóle niedopuszczalne tj.:

- gdy składający oświadczenie woli nie miał zdolności do czynności prawnych z powodu ubezwłasnowolnienia całkowitego (art. 12 k.c.),
- gdy zachodziło domniemanie pochodzenia dziecka z małżeństwa (art. 62 k.r.o.),
- gdy zostało ustalone ojcostwo w drodze orzeczenia sądowego (art. 72 k.r.o.)

W świetle powyższych judykatów widać wyraźnie, jak trudną sprawą na gruncie poprzedniego stanu prawnego było „anulowanie” skutków prawnych oświadczenia o uznaniu się ojcem danego dziecka, nawet w sytuacji, gdy ojcostwo prawne nie odpowiadało biologicznemu, o ile nie zostało udowodnione, iż uznanie dziecka dotknięte było wadą oświadczenia woli.

⁴¹ LEX nr 8102

⁴² LEX nr 8349.

⁴³ Apel.-Lub. 1997/4/23,

Należy podkreślić na koniec, że dawne przepisy o unieważnieniu uznania dziecka będą nadal znajdowały zastosowanie do uznania dziecka, które nastąpiło przed dniem wejścia w życie nowelizacji art. 78 k.r.o., czyli przed dniem 13 czerwca 2009 r.

ZAKOŃCZENIE

Kończąc, nowelizację przepisów kro w zakresie uznania ojcostwa dziecka, należy ocenić zdecydowanie pozytywnie. Rozwiązanie przyjęte na gruncie art. 78 jest wyrazem dobrego kompromisu między zasadą ustalenia ojcostwa zgodnie z „prawdą genetyczną” a zasadą ochrony dobra dziecka przez stabilizację ustalonego stanu cywilnego. Służy temu na tyle krótki termin do wytoczenia powództwa o ustalenie bezskuteczności uznania, by stanu niepewności co do stosunków rodzinnych nie utrzymywać ponad uzasadnioną potrzebę i jednocześnie na tyle długi, by umożliwić mężczyźnie złożenie stosownego powództwa, przy uwzględnieniu szczególnych okoliczności uniemożliwiających wszczęcie sprawy w terminie (art. 64 i 65 w zw. z art. 78 § 2)⁴⁴. Nadto służy temu brak możliwości wytoczenia tegoż powództwa po śmierci dziecka. Dobrym rozwiązaniem jest też wykluczenie przez ustawodawcę w art. 72§ 2 możliwości uznania ojcostwa, jeśli

postępowanie o ustalenie ojcostwa jest w toku. Unormowanie takie ma na celu wyeliminowanie przypadków uznania ojcostwa w złej wierze, po to, by umożliwić ustalenie przez sąd ojcostwa zgodnie z „prawdą genetyczną”⁴⁵.

STRESZCZENIE

Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2008, Nr 220, poz. 1431) wprowadziła do polskiego systemu prawa, w miejsce uznania dziecka, będącego czynnością prawną, instytucję prawną uznania ojcostwa, będącego oświadczeniem wiedzy. W artykule Autor omawia niektóre zagadnienia związane z ustaleniem jego bezskuteczności.

SUMMARY.

The ineffectiveness of recognition of paternity

Law of 6 November 2008 amendments to the Family and Guardianship Code and certain other laws introduced into the Polish legal system in place to recognize the child, being a legal act, the institution of legal recognition of paternity, being a statement of knowledge. In this article the author discusses some problems connected with the ineffectiveness of its establishment.

„Przykazanie miłości bliźniego musimy odnieść do wszystkich. Mniejsza z tym, czy wierzą czy nie wierzą, czy nas kochają czy nie. Wszyscy mają prawo do naszej miłości”.

(S. Wyszyński)

⁴⁴ Zob. J. Ignaczewski, op.cit.

⁴⁵ Zob. E. Ołędzka, op.cit., s. 1218.